

László Krasznahorkai
SVET GRE NAPREJ

prevedla Marjanca Mihelič

ON

I.
Govori

Tavanje na mestu

Treba je iti od tod, ker to ni kraj, kjer je mogoče bivati in vredno ostati, ker je to kraj, od koder je treba zaradi njegove neznosne, nevzdržne, hladne, žalostne, puščobne in smrtonosne teže zbežati, pograbiti kovček, najpoprej kovček, dva kovčka bosta ravno zadosti, vanju strpati vse, ju zapreti, da ključavnice šklocnejo, potem pa hajd k šuštarju, da bo v podplate zabil žeblje, zabil žeblje in še enkrat zabil žeblje, ker potrebujemo okovane čevlje, par okovanih čevljev, in to brez nadaljnjega, dobro okovani in potempljani čevlji in dva kovčka bodo zadostovali, tako opremljeni že lahko odrinemo na pot, če vemo – in to je prva stvar, ki jo moramo vedeti – kje natančno leži kraj, kjer se v tistem trenutku nahajamo, potrebujemo torej določeno zmožnost, popolnoma praktično védenje, ne pa recimo nekakšen občutek za smer ali megleno slutnjo, skrito v globini srca zato, da bi določili, kje se v tistem trenutku nahajamo in glede na kaj bomo izbrali pravo smer, čut, čutilo torej, kot da bi držali v rokah posebno napravo za orientiranje, s pomočjo katere bi lahko rekli, da se v prostoru nahajamo tu in tu, naključno na nekem posebno neznosnem, nevzdržnem, hladnem, žalostnem, puščobnem in pogubnem križpotju, od koder je treba iti, ker to ni kraj, kjer človek lahko biva in ostane, saj na tej močvirnati, zaskrbljujoče temni točki v prostoru ni zmožen drugega razen tega, da reče, treba je iti, in to pri priči, odriniti brez pomišljanja in se ne več

ozreti, temveč pogled nepreklicno upirati samo naprej in slediti prej določeni smeri, pravi smeri, seveda, ki je, kot se zdi, sploh ni tako strašno težko določiti, razen če se ne izkaže, da to praktično védenje, to posebno čutilo, potem ko je uspelo določiti koordinate te točke v prostoru, točke, ki sega od žalostnega do usodno pogubnega, iznenada ne sporoči, da se zadeve odvijajo tako samo »v običajnem primeru«, se pravi, da rečemo, o, tukaj se gre sem ali tja, se pravi, da je prava smer ta ali tej nasprotna, toda, obstajajo tudi primeri, tako imenovani »neobičajni primeri«, ko nam to čutilo, upravičeno visoko cenjeno praktično védenje, sporoči, da je smer, ki smo jo izbrali, prava, kar naprej, izvolite, to je to, semkaj, lejte, tako je v redu – čeprav, sporoči isto čutilo, je prava tudi nasprotna smer, hja, in tedaj se začne tavanje na mestu, saj tam stoji človek z dvema težkima kovčkoma v rokah in v odlično podplatenih in potempljanih okovanih čevljih, ki bi šel lahko tudi desno, in se ne bi zmotil, kot bi šel lahko tudi levo, in se prav tako nikakor ne bi zmotil, ko torej to čutilo v nas oceni obe, čelno nasprotni smeri za pravi, kot dobri pa ju namreč oceni na podlagi vseh razlogov za to, saj se določanje teh, torej medsebojno čelno nasprotnih smeri znotraj tega praktičnega védenja zgodi že v strukturi glede na našo željo oziroma pomeni »pojdi desno« enako kot »pojdi levo«, kajti obe smeri kažeta po nareku naših želja na kar najbolj oddaljeno pokrajino, ki vodi najdlje stran, točke, ki naj bi jo dosegel v dani smeri, pa sploh ne določa več to praktično védenje, čutilo, zmožnost, temveč edino

samo še želja, hrepenenje, da človek ne bi preprosto prišel iz trenutnega položaja samo najbolj daleč stran, marveč hkrati tudi na kraj, ki največ obljublja, kraj, kjer si bo lahko oddahnil in se spočil, za to gre namreč, za spokojni mir, to išče človek v tej zeleni dalji, spokojni mir po neizrekljivo tesnobnem, bolečem, norem nemiru, ki se ga polasti vsakokrat, kadar razmišlja o svojem trenutnem položaju, o izhodiščni točki, o tej neskončno tuji zemlji, kjer je zdaj in od koder mora iti, ker je tu vse neznosno in nevzdržno in hladno in žalostno in puščobno in pogubno, od koder pa se od prvega trenutka dalje ves zaprepaden ne more niti premakniti, ko osupel spozna, da je v škripcih, in sicer zaradi tega svojega drugače brezhibno delujočega praktičnega čutila, ki istočasno kaže v nasprotni smeri in mu govori, naj kar mirno krene, dobro mu gre, vprašanje je le, kajpak, kako lahko krene hkrati v dve nasprotni smeri, in bo vprašanje tudi ostalo, zato stoji tukaj, kot zasidran na tem mestu, kot razpadajoča ladja, sključen pod bremenom težkih kovčkov, stoji in se ne premakne, tako, stoječ na mestu in negiben, tudi krene v neznani svet, zdaj je že vseeno, v katero od smeri, saj se ne premakne niti za korak, tudi ko hodi že daleč stran, in začne tavati po tem neznanem svetu, medtem namreč, ko se njegova resnično nepremična zgrbljena postava tako rekoč že kot kip kleše v svet, ki ga ne more zapustiti, se pravzaprav prikazuje že na vsaki cesti: videvajo ga podnevi in ponoči, zanj vedo v Ameriki kot tudi v Aziji, poznajo ga v Evropi in tudi v Afriki, hodi čez drn in strn, hodi in hodi, vandrati ne neha eno samo

noč, počije kvečjemu za kakšno uro, pa še takrat spi kot žival, spi kot vojak in ne vpraša ničesar, ne obrača oči dlje kot za tren za nikomer, sprašujejo ga, ja, kaj pa počneš, ti, norec, kam greš tako obsedenega pogleda, sedi in se spočij, zapri oči, ostani čez noč, vendar ta človek ne sede, se ne spočije, ne zapre oči, ker ne bo ostal čez noč, ker nikjer ne ostane dolgo, ker pravi, če sploh kaj reče, da mora ves čas hoditi, takoj je tudi moč presoditi, da bi ga zaman vprašali, kam vendar mora tako neodložljivo, saj tega ne bi nikomur izdal, pravzaprav že sam ne ve več, kar je svojčas, preden je obstal na tem mestu s težkima kovčkoma v rokah, nemara še vedel: da je odrinil v beli svet, odrinil, čeprav poti pravzaprav ni bilo, tako da se spotoma tudi ni mogla pojaviti, in je bil prej videti kot pomilovanja vreden duh, ki se ga nihče ne boji, z njim niso strašili otrok, niso žebrali njegovega imena po cerkvah v priprošnji, da bi obšel mesto, temveč so, če se je prikazal tu ali tam, samo še zamahnili z roko, rekoč, a je že spet tu, ker se je spet in spet prikazal v Ameriki in Aziji, ker se je spet in spet pojavil v Evropi in Afriki, in se je o njem počasi ustvaril vtis, da v resnici hodi po svetu okrog, kroži kot urni kazalec, če so na začetku pokazali tu in tam ob njegovi navzočnosti še trohico zanimanja, kot jo namenijo tako rekoč vsaki pomilovanja vredni prikazni, pa so potem, ko je prišel drugič, tretjič ali četrtič, samo zamahnili z roko, saj iskreno rečeno ni zanimal nikogar več, vse redkeje so ga že tudi skušali kaj vprašati ali mu ponujali prenočišče, vse manjkrat so postavili predenj kaj za pod zob, sčasoma pa ga sploh

niso več radi sprejeli v hišo, ker kdo ve, so pripomnili, za kaj gre, četudi je bilo očitno, da ga imajo samo vrh glave, in sicer dokončno, ker on za razliko od urnega kazalca ni kazal ničesar, ni pomenil ničesar, kar pa je najbolj motilo svet, če je ta svet sploh kaj motilo, seveda, je bilo v prvi in zadnji vrsti to, da je bil za ta svet ništrc, samo hodil je in bil brez vsake vrednosti, tako je prišel tudi čas, ko se je po tem svetu gibal že tako, da ga v strogem pomenu besede sploh niso več opazili, in je izginil, v snovnem smislu je domala izpuhtel, v očeh sveta je bil toliko kot nič, se pravi, da so ga pozabili, kar seveda ni pomenilo, da ga v resničnosti ni bilo, ker koder je hodil, in to neutrudno, je bil še kako tam, med Ameriko in Azijo, med Afriko in Evropo, samo nekako se je pretrgala zveza med njim in svetom, na ta način pozabljen je postal neviden, ostal tudi docela sam, tistihmal je potem začel na posameznih postajah svojega tavanja opazovati in postal pozoren na to, da v vsej tej zgodbi obstajajo liki, na las podobni njemu, od časa do časa je namreč naletel na takšne, ki so bili na las podobni njemu, kot če bi se gledal v ogledalo, ko se je to zgodilo prvič, je zaprepaden ostrmel in hitro zapustil mesto ali deželo, potem pa je od časa do časa že pozabil odvrniti pogled od teh nenavadnih likov, začel jih je proučevati, iskal je razliko med svojim in njihovim obličjem, sčasoma ga je usoda pripeljala skupaj s čedalje več in več takšnimi tavajočimi liki in je postalo čedalje bolj jasno, da so si bili na las podobni tudi kovčki, zgrbljeni hrbti, vse, drža telesa zaradi peze, ki jo je nosil, ko se je vlekel naprej zdaj po tej, zdaj po

oni cesti, vse je bilo podobno, se pravi, ni bilo zgolj podobno, ampak je bilo dejansko na las tako, še okovani čevlji, mojstrsko podplateni, tudi to je opazil, dokler ni nekega dne prispel v nekoliko prostranejšo dvorano, da bi pil vodo, tudi podplatenje je bilo izvedeno enako mojstrsko, ko mu je v žilah malodane zaledenela kri, videl je namreč, da je vsa dvorana polna na las takšnih ljudi, kot je sam, hitro je pil in nanagloma zapustil to mesto in to pokrajino in odtistihmal njegova noga ni več stopila na kraj, za katerega je predpostavljaj ali čutil, da se bo srečal s takšnimi blodniki, odtistihdob se jim je torej izogibal in tako ostal dokončno sam, njegovo vandranje pa je izgubilo svojo obsedeno naključnost, a je hodil dalje, neutrudno, hkrati s tem pa se je začelo tudi popolnoma novo obdobje tega vandranja, kajti bil je prepričan, da se je samo zaradi te odločitve, da je samega sebe pognal v labirint, izognil na las podobnim sebi, kolikor je bilo mogoče, šele odtlej je lahko utonil v sen oziroma je spal na popolnoma naključnih krajih in ob popolnoma naključnih urah, kratko in plitko, v enem od redkih razdobij tega kratkega in plitkega spanca je začel, kot do zdaj še ni, celo sanjati, in sicer na las iste sanje, sanje o tem, da se bliža koncu vandranja in vidi pred seboj velikansko uro, kolo ali vrteče se lončarsko vreteno, česar, potem ko se je prebudil, ni mogel nikoli zanesljivo določiti, vsekakor pride do nečesa takšnega ali k vsemu temu skupaj, vstopi v to uro, kolo ali vrteče se lončarsko vreteno, se ustavi na sredini in se nepopisno utrujen, kakršen je dotlej preživeljal svoje življenje, zruši na tla, kot bi

ga sestrelili, zruši se kot stolp, ki se sesuje vase, pade na bok in obleži, da bi končno zaspal kot skrajno izmučena žival, te sanje so se mu potem redoma ponavljale, kakor hitro je samo povetil glavo v kakšnem kotu ali dobil pograd, nenehno je videl na las iste sanje, čeprav bi moral videti nekaj povsem drugega, kajti če bi dvignil pogled, če bi med svojim domnevno že sto let trajajočim vandranjem nekega dne dvignil svojo vekomaj pobešeno glavo, bi namreč moral uvideti, da še vedno stoji na istem mestu, da drži v rokah dva kovčka, ima na nogah mojstrsko podplattene čevlje in je tako zasidran v zemlji pod nogami, da ni najmanjšega upanja, da bi se lahko kdaj premaknil od tam, ker mora stati tam do konca dni, ujet v škripce obeh smeri hkrati, tam mora stati do konca svojih dni, saj je tista točka njegov dom, prav tam se je rodil, tam bo moral nekoč tudi umreti, umreti bo moral doma, kjer je vse hladno in žalostno.

O hitrosti

Hočem zapustiti Zemljo, na travniku bom zavil pri mostu čez potok, po krmišču za srnjad bom zavil iz temnega gozda, pri Monowitzu bom zavil na cesto na vogalu Schuhkammerja in Kleiderkammerja, hočem biti hitrejši od Zemlje, v katerokoli smer bi začel razmišljati, bi vselej prišel do sklepa, naj pustim vse in zapustim Zemljo, zato sem zavil in jo mahnil v to smer in jo nagonsko mahnil prav, ker je nisem ubral proti Vzhodu, Jugu, Severu ali Zahodu, niti pod določenim kotom stran od njih, temveč sem se naravnost in divje zaletel v vse, ker sem mislil, da je najbolj prav, da se človek, ki hoče zapustiti Zemljo, iskreno sooči z vsem in se zažene, tako da sem se res iskrenih nagibov soočil z vsem, se zagnal in začel drveti, sprva se je res zdelo, da sem ravnal prav, saj se je prav vse: noro razburjenje, stavba, kuhinja zjutraj, miza s skodelico, skodelica s smaragdnom kadečim se čajem z vonjem, ki se suklja proti nebu, kot tudi vse bilke na travniku, bisernato svetlikajočem se od jutranje rose, in prazno krmišče za srnjad v temnem gozdu, vse to se je glede na svoje bistvo obrnilo proti meni, se pravi, proti meni, ki sem hotel biti hitrejši od Zemlje in sem zavil na ovinku, na travniku in iz temnega gozda in sem se moral natančno obrniti proti vsemu, kar je Zemlja, tako da je bilo vseeno, v katero smer se bom odpravil, saj se je vse, ves ustvarjeni svet in vsak od milijarde milijard sestavnih delov tega strahotno velikega sveta, z nepojmljivo hitrostjo

samo gibalno od nekod nekam oziroma je vse stvarstvo krožilo proti meni, torej sem moral jaz, ki sem hotel biti hitrejši od Zemlje, z nadfizično nepričakovanostjo njej nasprotne smeri, s samo po sebi razumljivo svobodo instinktivno izbrati svojo hitrost, torej sem se moral jaz, ki sem se poslal na to, da se Zemlja vrtila, zoperstaviti temu, ja, zoperstaviti temu strah vzbujajočemu svetu in vsemu, kar je v njem vogal, travnik in temen gozd – pravzaprav ne, me je nenadoma presekalo, ne zoper, jojmene, ravno zoper ne, ravno narobe sem instinktivno zavil na vogalu, na travniku in iz temnega gozda, saj sploh ni vseeno, kam, saj se človek ne more kar tako zagnati v nasprotno smer, če se resnično hoče zoperstaviti dani smeri, temveč je treba dobro premisliti in pravilno izbrati smer, o, sveta nebesa, sem se zavrtel okoli svoje osi v trenu oči, kako sem lahko intuitivno mislil, da se bosta, če se bom premikal Zemlji nasproti, z mislijo, da je »vseeno, v katero smer«, njena in moja hitrost medsebojno upoštevali in spoštovali, v tem spoštovanju pa tudi sešteli, in bo hitrost Zemlje tista, ki se giblje z Zahoda proti Vzhodu, moja pa tista, ki bo predpostavljena kot absolutna vrednost kraljevsko nepremične izhodiščne točke, lepo razločno teče njej nasproti, v velikem Vsem se tako nahaja mala malčica, nasproti Veliki smeri majhna protismer, neodvisni sta druga od druge, druga z drugo povezani na en sam način, in sicer, da Velika smer daje prostor Majhni Protismeri v sami sebi in se tako presnavlja odznotraj, kakšen kratek stik, sem ugotovil in se že tudi obrnil, toda zakaj sem sploh razmišljal tako, povrh

pa še instinktivno, saj če že govorimo o enem samem načinu, odnosu, ta edini odnos ne more biti drugega, kot da prva obsega drugo, kot da prva vsebuje drugo, da je druga del prve, njej podrejena, njej dodeljena, sestra, ki jo Velika nosi s seboj, kamorkoli gre, potemtakem se Zemlja kot pribito giblje izključno od Zahoda proti Vzhodu, v njej pa jaz, ki sem hotel biti hitrejši in bil razumljivo po sebi v odnosu z njo, in sicer v najstrožjem logičnem odnosu, se pravi, da je prva hitrost, to je hitrost Zemlje, vsebovala drugo hitrost, hitrost mojega teka, na ta ali oni način, vsekakor pa jo je vsebovala, s kakšnega Velikega Zornega kota mogoče ni bilo pomembno, da tečem v nasprotni smeri, in je to zame pač minus, če tečem v isto smer, pa je plus, kar je bilo z mojega žalostnega zornega kota, kajneda, še kako pomembno, ker sem jaz, kajneda, hotel prav to, se pravi, biti hitrejši od Zemlje, torej sem potreboval plus, to je, ne Veliko Svobodno Makro Celoto, v njej pa Malo Neodvisno Mikro Celoto, temveč to, da tečem v Veliki Notrini zakonov fizike, zdaj že pravilno, to je z Zahoda proti Vzhodu, skupaj z Zemljo, natanko tako, se pravi, natanko na ta način, no, seveda, če pač hočem biti hitrejši od Zemlje, in tako sem tekel skupaj z Zemljo, z Zahoda proti Vzhodu, z zahodne smeri v vzhodno smer, in bil že tudi hitrejši, ko je kot strela z jasnega treščilo vame spoznanje, da nosim hitrost Zemlje tudi brez enega samega giba, še celo tako, da tečem naprej proti Vzhodu na njenem površju, in je na dlani, sem dihal vse bolj srečen, zunaj je bilo sveže, bila je svobodna noč, ali svobodno jutro ob zori, ali

raje nekaj vmes, vkleščen sem bil v interval med noč in zoro, čeprav sem se popopolnoma pomiril, da, ob misli, da zdaj tečem v smeri, v kateri bom hitrejši od Zemlje, ker Zemlja je misel, sem mislil že na samem začetku, jaz pa želim biti hitrejši od Zemlje, zato je bil moj nenadni cilj, da moram zapustiti misel, kar sem tudi storil, ko sem zavil na ovinku pri Monowitzu in na vogalu pri Schuhkammerju in Kleiderkammerju in na bisernato svetlikajočem se travniku ob mostu čez potok ali iz temnega gozda pri praznem krmišču za srnjad, da bi ravnal napačno že na začetku, takoj ko sem krenil, instinktivno, vendar sem to potem popravil in v hipu ubral pravo smer, z Zahoda na Vzhod, kot mikro celota v Makro Celoti, kjer sem moral njeni hitrosti samo pridati svojo hitrost, in sem tudi jo pridal, oziroma sem zdaj že tekkel, kolikor je bilo v moji moči, kolikor so me noge nesle pod velikanskim nebom, ki je iz noči prehajalo v zoro, in v moji glavi ni bilo drugega kot to, da je vse tako, kot je prav, da njeni pridam svojo, se pravi, da njeni hitrosti pridam svojo hitrost, ko je nenadoma znova usekalo vame, no, dobro, toda koliko hitrejši sem od Zemlje, in sploh, ali je to pomembno, in ali je pomembno, koliko hitrejši naj bom?, ne, ni pomembno, sem si rekel, medtem ko sem še kar naprej brusil pete, v vsem skupaj je pomembno zgolj to, da prehitimo misel oziroma smo hitrejši od Zemlje, potem pa, ko je začel bratec v moji glavi računati, da gre tu pač za hitrost Zemlje, ta veličastni, spremenljivi, strahoviti večni *per sekundum*, ob tem pa še za moj *per sekundum*, ustvarjen s priložnostnimi rezultati mojega

teka, pa se mi je nenadoma začelo dozdevati, da za to, da bi bil hitrejši od Zemlje, zadostuje katerakoli poljubna vrednost, s katero lahko prehitim Zemljo, v tem primeru mi tudi ne bi bilo treba tako zelo teči, sem pomislil, saj se v skupni hitrosti, če svojo malo zmanjšam, skoraj nič ne spremeni, in sem jo tudi pri priči zmanjšal, hitrost svojega teka namreč, tako se je nenadoma tudi razkrilo, da imam neizmerljivo veliko priložnosti za to, da bi bil hitrejši od Zemlje, in da zadostuje, če se naprej držim smeri z Zahoda na Vzhod, zadostuje tudi, če tečem, kajti, če pustim ob strani zavajanje zemljepisnih širin, ki se seštevajo, je neizmerno veliko različnih hitrosti, ki jih lahko izberem, neskončno veliko vrednosti moje lastne hitrosti teka, še več, sem razmišljal, medtem ko sem še naprej zmanjševal svojo hitrost, pravzaprav zadostuje, če ... hodim, če prestavljam eno nogo pred drugo, bistveno je, da potujem z Zahoda proti Vzhodu, zadostuje, da se ne ustavim, za to, da se ne ustavim, pa obstajajo milijarde možnih hitrosti, jaz pa sem svoboden, popolnoma svoboden, sem si rekel, medtem ko so se moji koraki instinktivno čedalje bolj upočasnjevali, saj se lahko popolnoma svobodno odločim, kako hitro naj hodim, da bom hitrejši od Zemlje, s tem pa hitrejši od misli, saj je Zemlja misel, to mi je rojilo po glavi, preden sem krenil, ne veliko pred tem, ko sem zavil na travniku pri mostu čez potok, ko sem zavil po krmišču za srnjad iz temnega gozda, ko sem pri Monowitzu zavil na vogalu Schuhkammerja in Kleiderkammerja. Če ne bom zgrešil, sem si rekel, in se bom držal smeri, če bom preprosto samo hodil ali se

tudi samo sprehajal po zastavljeni poti v svežem jutranjem zraku, bom prav tako dosegel svoj cilj in bom hitrejši od Zemlje – tisti temni gozd pa bo vse bolj daleč, samo tisti travnik, tisti vogal, samo vonjava tiste smaragdno kadeče se pare bo tačas izpuhtela za vse večne čase, izpuhtela v neskončnost, in je nepreklicno ne bo več nazaj.

Želi pozabiti

Smo natanko sredi obračuna s samim seboj; kot ne preveč izborni otroci ne preveč izbornega obdobja, ki bo jemalo samo sebe kot resnično izpolnjeno samo, če bo vsako bitje, ki se v njem stežka prebija, brca na vse strani, pozabljeno v eni najglobljih senc človeške zgodovine, dokončno doseglo svoj žalostni in začasno svetli cilj: pozabljenje. Želi pozabiti, da je sam zapravlil vse, kar je imel, in za to ne more kriviti drugega, tujo oblast, usodo, zloveščče vmešavanje od daleč, da ne more nikogar obtožiti tega, da nima več ne boga ne idealov. Želi pozabiti, ker ni bil več sposoben dostojanstveno prenašati svojega grenkega poraza, ker sta peklenski dim in peklenski špirit razjedla njegov značaj, ker so od koprnenja nekdanjega metafizičnega popotnika po kraljestvu angelov dejansko ostali samo dim in poceni žganice, res samo to – umazan dim hrepenenja, od napoja zanosa, ki tira v brezumje, pa špirit, ki ti stisne nosnici.

Ni konca zgodovine, kot ni konca ničesar, saj se ne moremo več uspavati z mislijo, da se bo z nami kaj končalo. Samo nekaj nadaljujemo in nekako vzdržujemo, nekaj se nadaljuje in nekaj obstane.

Še ustvarjamo umetniška dela, vendar ne govorimo več o tem, kako, saj ustvarjanja ne poveljujemo več. Za temelj vzamemo, kar se je vse dotlej navezovalo na samo bistvo *condition humaine*, in vestno, v resnici pa brez ideje, strogo disciplinirano, v resnici pa kot ujetniki nasedlega stanja duha, znova zajema-

mo iz kalne vode predstavljive polnosti te človeške eksistence. Tudi napak neugnane mladeži ne delamo več, ne trdimo namreč, da nam bo sojeno s poslednjo sodbo, kot tudi ne izjavljamo, da od tod ni poti naprej. Ne moremo reči, da zato, ker v stvareh ne vidimo več smisla, v umetninah za nas ni več časa ne zgodbe, kakor tudi ne moremo reči, kakšen smisel bi lahko imele stvari, če bi se na našem mestu kdaj znašel kdo drug, trdimo pa, da je za nas dokazano: zaman si poskušamo zakrivati oči pred svojim razočaranjem, zaman se želimo zagnati proti kakšnemu plemenitejšemu cilju, kakšni močnejši sili, naš poskus vedno klavrno spodleti. Kajti zaman želimo govoriti o naravi, saj si narava tega ne želi, zaman želimo govoriti o božanskem, saj si tudi božansko tega ne želi, in sploh, naše želje so zaman, saj ne moremo govoriti o ničemer drugem *razen o nas samih*, ker lahko govorimo samo o zgodovini, o položaju človeka, o tem nespremenljivem svojstvu vrste, katerega bistvo je tako kočljivo samo za nas, sicer pa je, z vidika »božanskega sicer«, to bistvo, od vekomaj in na veke vekov, morda resnično: kakršnosizēbodi.

Kako lep

Kako lep bi bil svet, kako lepo bi ga bilo končati tako, da bi nekje v tem svetu, ki jemlje slovo, priredili niz predavanj s podnaslovom »Niz predavanj o teoriji pokrajine«, kjer bi si, kot na cirkuškem odru, ljudje z vseh koncev sveta podajali besedo, predavali bi o teoriji pokrajine, in sicer najprej fizik, nato umetnostni zgodovinar, pesnik, geograf, biolog, glasbeni strokovnjak, arhitekt, filozof, anarhist, matematik, astronom in tako naprej, in kjer bi pred stalnim, ves čas istim občinstvom taisti fizik, taisti umetnostni zgodovinar, taisti pesnik, taisti geograf, taisti biolog, taisti glasbeni strokovnjak, taisti arhitekt, taisti filozof, taisti anarhist, taisti matematik oziroma taisti astronom pripovedovali, kaj mislijo o pokrajini s svojega zornega kota, tam, kjer bi bil krovni naslov niza predavanj »Pokrajine ni«, označujoč, da je v tem primeru svojski že odnos med naslovom in predmetom, in bi se umetniki in učenjaki približevali tematici s stališča poezije, glasbe, matematike, arhitekture, likovne umetnosti, geografije, biologije, pesniškega jezika in fizike, filozofije in anarhije, in govorili, kaj mislijo o pokrajini oni in kaj naj mislimo o njej po njihovem predlogu mi – vse to v strnjenem povzetku, ki zanikuje, da predmet predavanja, pokrajina, sploh *obstaja*. Protislovje pa je samo navidezno: ta niz predavanj bi se lahko tako kot »Pokrajine ni« (z grenkim okusom) imenoval tudi (stvarno) »Vse pokrajine«. Izrekli bi se namreč tudi o tem, kaj pomeni

zanje in za nas bitje, z *vidika* katerega je pokrajina, če gleda na univerzum, kakšno težo ima vprašanje, ali bi nas nedvomno omejena narava človeškega gledanja lahko pripeljala tudi do težke, namreč nedokazljive trditve, v duhu katere lahko privzamemo tudi kakšen drug vidik, ne samo človeškega – če pa je situacija takšna, da pokrajine ni, če stvari stojijo tako, da je za nas, naj gledamo kamorkoli, vse pokrajina in je pokrajina vsepovsod, bodisi v ruševinah bodisi nedotaknjena: če smo že pri tem, da moramo, ujeti v čarobno ožino človeškega gledanja, na priložnostnem koncu mukotrpne duhovne poti priti do tega, da izven te čarobne ozkosti pravzaprav ne vztrajamo pri ničemer drugem več, pri ničemer drugem, pri nikakršnem obstajanju, še pri obstajanju ne, samo še pri obljubi, da bomo nekega dne v neki pokrajini najgloblje lepote in razpada lahko nekaj ugledali: nekaj, tisto, kar se *nanaša* na nas.

Najpozneje v Torinu

Pred dobrimi sto leti, leta 1889, na dan, podoben današnjemu, stopi Friedrich Nietzsche skozi vrata hiše številka šest na Cesti Carla Alberta v Torinu, nemara zato, da bi se malce sprehodil, nemara zato, da bi stopil na pošto po pisma. Nedaleč ali pa takrat že zelo daleč stran ima neki kočijaž – bojda! – hude sitnosti s trmastim konjem. Zaman ga priganja, konj se ne premakne, nakar kočijaž – Giuseppe?, Carlo?, Ettore? – izgubi potrpljenje in začne po konju udrihati z bičem. Nietzsche pride do domnevne gruče ljudi in konča okrutno predstavo kočijaža, zdaj že čisto penastega od jeze. Visokorasli gospod z ogromnimi brki namreč – na komaj skrito veselje gledalcev – nepričakovano skoči do kočijaža, nato pa hlipajoč pade konju okoli vratu. Hišni gospodar ga odvede domov, kjer dva dni leži tiho in negibno na zofi, izreče še obvezne zadnje besede (»Mutter, ich bin dumm«), potem pa še deset let živi krotek in duševno zmeden v domači oskrbi matere in sestre. Kaj se je zgodilo s konjem, se ne ve.

Ta, že tako dvomljivo verodostojna zgodba – ki pa ji v takšnih primerih po pričakovanju vendarle z naravno samovoljo podelimo verodostojnost – posveti kot model drame razuma v zadnjo igro našega duha s posebno ostrino. Demonska zvezda filozofije življenja, bleščeči nasprotnik tako imenovanih »univerzalnih človekovih pravic«, ki je odpuščanju, dobroti,

sočutju že zdavnaj rekel svoj – dih jemajoči – ne, ta neposnemljivi prvak zanikanja – okoli vratu prebičnega konja? Neodpustljivo banalno, toda če izvedemo nujen obrat: kako da ne okoli kočijaževega?

Vse spoštovanje doktorju Möbiusu, za katerega je vse to samo simpel primer izbruha *paralysis progressiva* kot posledice sifilisa, mi, pripadniki poznejših pokolenj, pa smo priče bliskovitemu odkritju tragične pomote: po dolgi in mukotrpnih borbi je Nietzsche kot bitje rekel ne Nietzschejevemu toku mišljenja, posebej peklenskemu v svojih posledicah. Thomas Mann piše, da pomota izvira iz tega, da je ta »blagi profet življenja nebrzdanih strasti razpravljaval o življenju in moralni kot o antagonizmih. Resnica je – pripominja – da sovpadata. Etika je opora življenja in moralni človek je pravi državljani.« Ta Mannova trditev je tako lepa, plemenita izjava tako brezpogojna, da bi si veljalo utrgati zanjo malo časa in še naprej pluti z njenim tokom, pa vendar tega ne storimo, naj krmari našo ladjo torinski Nietzsche, kar pa ne pomeni samo drugačnih vodà, ampak narekuje tudi drugačen živčni sistem, še več, s kot naročeno prisposodbo bi lahko celo rekli, da živce, debele kot vrv. In res jih bomo potrebovali, saj na svoje brezmejno presenečenje prispemo v isti pristan, kamor bi nas pripeljal tudi Mannov stavek, potrebovali jih bomo, kajti če je pristan res isti, se bomo tam počutili drugače, kot obljublja on.

Nietzschejeva torinska drama nam prišepetava, da življenje v duhu moralnega zakona ne predstavlja ranga časti, ker ne morem izbrati nasprotnega. Seveda lahko živim zakonu *navkljub*, vendar se tako ne bom mogel osvoboditi njegove skrivnostne moči, ki jo je pravzaprav nemogoče poimenovati in me ne-ločljivo povezuje z njim. Če torej postopam tako in živim zakonu navkljub, se zagotovo dobro znajdem v družbenem življenju, kakor ga je uredil človek, obžalovanja vrednem in brez vsakršnih presenečenj, v katerem je – z Nietzschejevimi besedami – »živeti in biti nepravičen isto«, ne znajdem pa se dobro v nerešljivem konfliktu, ki me od časa od časa postavi v središče hrepenjenja po smislu mojega bivanja. Kakor sem namreč del tega družbenega sveta, sem hkrati tudi del tega, kar, kdo ve zakaj, vedno znova imenujem neko večjo celoto, večjo celoto, ki je v meni – z izrazom, ki se neizogibno obrača h Kantu – in ki ga je vame vsadil ta in prav ta zakon z žalostnim pooblastilom svobode, da ga lahko kršim.

Zdaj pa že plujemo med bojami, ki naznanjajo pristanišče, malce na slepo, ker nam speče osebje svetilnika ne more pomagati pri manevriranju – da bi vrgli sidro v ta mrak, ki naše vprašanje, ali ta večja celota zrcali višji smisel tega zakona, pri priči pogoltne. Tu smo torej in ne vemo ničesar, samo gledamo, kako se nam iz tisoč smeri počasi približujejo soljudje, ničesar jim ne sporočamo, samo gledamo jih in polni sočutja molčimo. Mislimo, da je prav, da smo sočutni, in da bi bilo prav, da bi bili sočutni tudi ti, ki se

nam približujejo, če danes vendarle še ne, pa potem
jutri ... ali čez deset ... ali čez trideset let.

Najpozneje v Torinu.